

43.

Купр.

T-83

Сулур Турмубеков

151

АҶАЛ ОРДУНА

ҚЎРОЎБЎСТАН МАМЛЕКЕТТИК БАСМАШ
FRUNZE 1938 QAZAN

ЮСУП ТУРУСБЕКОВ

АДЖАЛ ОРДУНА

НА КИРГИЗСКОМ ЯЗЫКЕ

КИРГИЗСКОЕ ГОСУДАРСТВЕННОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
ФРУНЗЕ 1938 КАЗАНЬ

ÇUSUP TURUSBEKOV

151

AÇAL ORDUNA

(Er çigit elcetine, çoo setinde)

4691
107
+

QYROÛZSTAN MAMLEKET BASMASY
FRUNZE 1938 QAZAN

83

Кыргыз. УИА
Т 89

QATYŞUUCULAR

1. Iskender — Qajratuu, tolmoc kedej çigit 25 çaştarda
2. Bektur — 80 çaştarda. Kopty kergon, qajratuu, çaş kerkö ketken bolso daqy seegy myqta, çajqalqan aq saqalduu qarja.
3. Qawyl — Qajratuu, 20 çaş çamasındaqy çigit.
4. Zulajqa — 17—18 çaş çamasındaqy kelbettyy, sezgicqyz.
5. Zulajqañn atası — Qarar qalqan kişi.
6. Zulajqañn enesi —
7. Qarımşaq — Kedej cal.
8. Maqsyt — Boluş. Quu, 40 çaştar çamasındaqy kişi.
9. Nasip — Çesir aja!, 35—40 çaş çamasında.
10. Mıymaşaj — 30—35 çaştardaqy maner. Ökym.
11. Ucej-fu — Qılçadaqy sytqar soodager.
12. Guan-sıua — Ucej-funun çigit.
13. Litu n-can — Ucej-funun murunqu malajlarñn. Başqa daqy keterylyşcyler, soldattar, Qyzy partizandar qalyşat.

276073

Центральная научная
Библиотека
Академии наук Киргизской ССР

I SYRÖT

Kyzge tajanar qalqan ucır. Qaraqaj, arcaluu qarşaqaj
Ördör barqan çeri densöe, bir çaqy doqtu şymalduu. Çoqor-
ton doqtunu kezdey aqar çatqan qeşqa suu. Keşöge acylyqanda
brasaqtan ырдар ke'e çatqan. qyz kelinderdin yny. Bule,
suuqa kele çatqan qyz, kelinder.

BIRINCI QbZ — Arqar, qulça terde ojnop,
Ördök, cyrek keldö ojnop;
Çataqcylar qonuşat,
Teşynışar köl vojlor.

(kirişet)

ÇALPB — Baqy bolso çigitin.
Arş bolsun çigitin.
Bizge oqşooşon çajdar.
Çarş bolsun çigitin...

ZULAJQA — Mynözy var salmaqtuu,
Çataqcıda ardaqtuu;
Bozojlor var mylyşker,
Qyz, kelinder biz aq quu.

ÇALPB — Baqy bolso çigitin,
Arş bolsun çigitin.
Bizge oqşooşon çajdar,
Çarş bolsun çigitin...

NASIP — A, ajlanajñdar bras ajtasñnar, oşol asıl
baldardan ajryşar, emne oqat qylar ekensiz. Qyr-
cındaj wolup tegiz eşyp kele çatıştı ele.

(Iskenderler kiret)

ISKENDER — Amansızdarmı?

NASIP — Aman esen ajlanajındar; tegi emne bolup çatasıñar?..

ISKENDER — Emne bolmoq ele çene... varıbbızdı
Uteñ zordıq menen soldatqa alıp çatat.

ZULAJQA — Zordıqqa çigit sındajt beken?..

ISKENDER — Zordıq kyc bolso, sındavaj çantsın?..

ZULAJQA — Anda çigittin çajratıñın çoqtıoıu...
(Maanilyy qarajt) Çyrgyle! (Suuların saqandaşır
alıp asa tuşır varıp toqtır qalışat).

ISKENDER — bras... anda çigittin çajratıñın çoq-
tuoıu!.. (or tıñıctıq. El coqtulup kınırt ojqo ket-
ken.)

ISKENDER — Kedej şorduu çajda varıp vatasın.
Çendyy turmuş daamın qacan
tatasın?..

Baj ayılse wıçırsej erkince.

Bojdu çazır, qacan erkin vasaşın?.

Çaldıratır oşqat qılşan çerdı aldı,
Çerdı alsadı çazır çatqan kendi
aldı.

Ertenki ömyrqajır bolup çyktölyp,

Kedej saşın qarqıraşın bel qaldı...
BEKTUR — Kındö kelip ıstarıñdar çamadı,
Çalaa qıldı, şumduqtardı çamadı.
Alım, cöşim wıjrıq ar der
çoqırtın,
Kedej seni tuş-tuş çaqtan taladı.
ÇALP — Yjındögy qatın balıç samtırıp,
Turmuşundın çöny ketken aldırıp

Ystındö bir yjırp salar kijnı çoq,
Atakelep balıç turat çaldırıp.

* *

Kedej saşın uşul turmuş qarantı,
Savırın suz saşın wöldıñ sanandı,
Kyndön-kynge vata berip çoqculuq,
brıttın sen çyrektoğy çarandı.

* *

Kedej çaşır qacan aqraj toqtolot,
Kedej çoşın qacan emi çoqtolot...
Kökyrekte qalın çajır cer boldı,
Şorduu çurt aj qacan emi çoqıolot.

ISKENDER — Bektur qaraja köpty kördıñ ele. Çurt
çamaqta qaldı. Ajla emne wılot?

BEKTUR — bras walam Iskender çurttan ajla kettı.
Mındaj ucırda eldı çamaqtan özıñ öndyy azamattar
alıp cöşısıu.

ISKENDER — Çurt! Emne qılavız?..

YNDÖR — Uşul çerde öleşyz.

— Barvajvız!

BEKTUR — Baldar! stler öndyy qırıcındaj azamat-
tarıvızdan ajrılr, stz kımge tuqum bolmoq elek.
Soldat berwejalz. Ölek uşul çerde cöşıu öleşyz.

YN — Beke tuura ajtasın. Baldardan ajrılr çajda
warmaq elek.

MAMBET — Aqılıñardan adaşraşıla çurt! Aq padı-
şanın wıjrıqın orındaj turşın çaravız çoq. Alcuu
soldatın berıp tınalıq.

QABİL — Berıp tınalıqrı!... Daşın emne qılalıq?!

ISKENDER — Mambet mlntlp turasa Mambet bolmoq vele?!... (*Albmabaj, Maqsyt kiret*).

MAMBET — Saloom alej kim! (*Altk albsat*).

MAQSYT — Bektur aqsaqal çaqşybşnşbş? Eldin tyry qandaj? (*Iskender aqbraja qarajtta oturat*).

BEKTUR — Eldin tyry qandaj bolmoq ele, ezyntyge dale belgiliyydyr dep ojlojm.

ALBMBAJ — Bu qandaj varşnar ele kergişter qalqansşnar.

MAQSYT — El bolşondon kijin oşondoş bolo beret. Mşna eşn kere turoşan ec nerse çoş Albmabaj.

BEKTUR — Eşynter keryp oturşajsşnarşbş. el vøøde ølymgø icinen cşqqan valdarşn çšbergiš kelşej oturat. Mşna el desener çşjşlşp keldi.

MAQSYT — Çurt çaqşylar ojloşula, aq radşşanşn qaarşna qalşaşşdaj bololu. Silerdin qamalşp oturoşanşrdş vilip ele oturawşz, bilgende ajla qanşca. Uşundaj emespi, Albmabaj? (*Albmabaj murşujup arş-şeri şasat*).

ISKENDER — Al vujruş qandaj eken?

MAQSYT — Vujruşu kerek bolşo oşup şerejtn. Radşşanşn vujruşu qudajdşn vujruşu, bolşoso viz ele qantip silerdi ølymgø ajdajşb.

ISKENDER — Çaşşş ker!

MAQSYT — Iskender şalam meni emnege keket-kidejšn, mşna aq radşşanşn vujruşu vojunca boluş, şarşşndar, şjmam, moldolor, ardaqtuu vaj, manaptar alşşvajt. Oşonu menen şirge, qolunan kelşender øzşnyun orduna vaşqalardş çaldar çšberyge aqşluul

QABBL — Demek çalaş kedejšler şarat eken dal

ISKENDER — Anan kim varmaq ele!

MAQSYT — Çurt! qudajdşn şaloşanş uşul. Aça-lşşşz bolşo ølørşyz, azavşşşz bolşo kørørşyz. Ana, rşna dep aqşldan adaşşpajşb. Bir qudaj øzy paana şygyn yjezdøn kişl kelet. 18 den 42ge cejin er şyløşyz şoldatşna varşp şereli.

ISKENDER — Çurt emne tunçurajşşnar... Berer çøşşnar varşb?

YNDØR — (*Iretşiz*) Barşajsşz. (*Qabl, Bektur qajrattanşp tura çalat*).

ÇALOŞBZ YN — Ølşek uşul çerde çatşp ølørşyz.

ISKENDER — Tuura. Baj, manaptardşn valdarş ucyn varşp ølgyçø uşul çerde ølyşøly. Qamdanalş qurdaştar. Çetet em!

ALBMBAJ — Bas çaaşşndş çurt buzar aqmaq!

ISKENDER — Kim aqmaq, kim aqşlman ekenin qanduu qazat kørşeter mşrzam!

ALBMBAJ — Emne?!

ISKENDER — Şşşşşşş! Qamşşşşşn taşş çeder øtkøny eşinde bolşun? Bara turoşan el bolşo alşp var. Mşna el!

NASIP — Bul Maqsytter turoşanda şizge kyn çoş ajlanajşndar... Eşynter şilesiner, meni çaloşbz şalamdş şarşşnoş qajaşş ajttş dep, ajşptan ajşp kesip, çigiterine tepkiletip çşryp, ajaşşnda tajaqtşn uşu øtşp øldş... Bularoş şaloşan kyn qurusun. Oşol ele Maqsyt uşul!

QABBL — Albmabaj menen Maqsyt øzy varşşn.

YNDØR — Tuura! Øzdøry varşşşn!

MAQSYT — Çurt adaşşp çatasşnar. Çaloşbz attuu, çajdaq tonduu şirşelsajaqtşn tillin eerçigeniner emne? Ata narqş qana? bzaat degen bolcu ele, al qajda ketken?

BEKTUR — Qajəşraçəyn İskender,
Qamaləp tursa qaləy el,
Cavvuldu vaştar klremin,
Qarəsamda mənə men,
Cavəttar ucsaq aluucu,
Sen bir qəran taş tylək,
Belsenip çooço kirende
Sestənəsin çaq çyrək balam.

ISKENDER — Aval... Açədaar menen arvaştəq
mənə,
Adərcəvəvət velderge
Ajavaj qan cacuuça.
Men dajarmən çan ava.
Bettesken çoonu qacərsam mənə.
Ke çerde velden aşərsam mənə,
Qanakej çoo qajda dep
Qavvlandaj acənsam mənə,
Qavvelten mende çaraq çoq ava.

QABƏL çana }
bir tovu } — Bel qəlavəz siz sent qurdaş,
Çoonu qarat milteni qurdaş,
bləvəq emes qarəja,
Azəştan mintip turəjanə.
Qana İskender çyrəlyk,
Bygyncə ojnop kyləlyk
At taqalap minell qurdaş,
Qaruuça najza iləli qurdaş.
Qastaşqan çoonu qacəvəp qurdaş
Ertənden qalvaj kirell.
Qana vaatəv vaş kətər.
Qamənvaj çatsaq kyn etər!

ISKENDER — Anda ustalar uzansən ava,

Çaraqtuu qol quralsən ava,
Quralsən qoluq quralsən
Majdanəja dostor majdanəja!
ÇIGITTER — Quralsən qoluq quralsən,
Majdanəja dostor majdanəja!

KƏŞƏGƏ

II SYRƏT

Агъ-агъ сәқтан қарақай, арcaлуу too. Берi сәқта ден. Дөндүр
туураһь бһьқ кел, дөнгө Бектур җана Қарымшақ. Мылһа
yndөry.

BEKTUR — Ај... Қанқорlor ај қан сөнгелтә
салдөвөјм.

Қалһн қыроғыз қаноҗа ватәр қал
дөвөјм.

Дырдыгыһьр қажра қасть вьздін қол
Қалдаҗоҗан җурт соң мөртінір қал
дөвөјм.

* *

Қасьр қалоҗан қалһн қыроғыз җуртунә
Бір җаратқан өзы медет етсе екен
Усиратај қатһн вала қыроғһноҗа,
Алдөдқь көс аһууну аһьр кетсә
екен.

* *

QARЫMШАQ — Қатһн җесир вала җеттм қалаһь,
Eldin қань суудай вөлүр аоҗаһь,
Tarsьldatьр қатар келдi soldatta
Baһ qalqalar қыһсақ вөлө раанань

BEKTUR — (Dyrөy salьp oturup)
Kensuu җақтан саң сьқтә.

Субаоҗан қыҗла җан сьқтә;
Qatuu җырыр келе атат,
Kөrsөter vular uqmұшту.

* *

(Qarымшақ сьқьр ketet)
Qaruuoҗa najza iliptir,
Attь tandap miniptir,
Kөc җөнөтүр келе атқан,
Te qavьlan sьnduu җigit kim?...

* *

Ғыроғьндө тыгы вәр.
Qadimki Manas тыры вәр,
Iskenderim turьajьь,
Te қырқ corodoј syry вәр...

(Dyrөy salьp najzasьn tajanьp oturup qalat. Kee
sirinde sardenke vөһatar, saraң najza Iskender
vөһtaqan җigitter qalьь eldi alьp kiret).

Ғоо etekten aldь оҗо,
Qan сөнгелин салдь оҗо,
Emi ајла ne вөлот,
El esinen tandь оҗо valdar.

ҒIGITTER — Qamьqpa Bektur қарыҗа,
Qasqartuu najza аларьььь,
Qamar туроҗан вүл җоооҗо,
Qasььр қол саларьььь.

* *

Atьһа кельсә atьһьр,
Sajьһа кельсә sajьһьр,

El ucyn qurman bolobuz.
Савба келсе савыр..

* *

ISKENDER — Uşundaj Bektur qarbjal... Aq padşa, boluş nijler, bizden bardıq eñeryn ajaqan çerl çoq. Tuş-tuştan tymendögen soldattarın çiserip çatat. Çigitter! Baş qançerada, qan көөкөрдө. Ölgөндөн qalğan eldi qıtaj cek arasınan өtkөryp taştajlb... (*Taştan Qarımşaq kiret*).

QARBMŞAQ — Maqsyт menen Alımbaj көctyn aldın tosup өtkөрөj çatat. Bir beşik eñergөн ajaldı Alımbaj atıp taştaptır. Kөc ijrilib ele өtө alsaj turat.

ISKENDER — Barqын Qabıl atqa min.
Qamalğan көcty çolqo sal,
Qajaşa ajtsa donuzdar,
Çonunan tlıp qajbş al qurbum.

* *

Baj manaptın çanb çan,
Qajda varsın kedej al.
Qandaj qorduq sul özy,
Bir neş altoon birge var.
(*Qabıldar Ысқыр ketet*).

(*Bul ucırda kempir Aбысқа qызın çetelep kiret*).

ABЫŞQA — Ajlanajın Iskender balam bizdi emne qılasın... Tyrtөн qalıң soldat сьоыр eldi qьrьp çiber di. Un talqan çyktөр kele çatqan çaloьz ujusuzdө taştap, mьna bul сьсqandaj valambzdb çetelep uşul çergö arañ çettik. Bir miner mingiciziz çoq, өлө turojan wьz.

ISKENDER — Itter! Qarbjа qam çeveniz... (*Maqsyт, Alımbaj, Mamaet çana Qabıldar kiret*).

MAQSYT — Iskender balam, el wuzulup turojanda mьndaj çonduqtun emne keregi var.

ISKENDER — Basa andaj çonduqtun emne keregi var!

MAQSYT — Qandaj çonduq wotom?

ISKENDER — Maqsyт seni menen bul çerde keçil-deşip oltura turojan alımbz çoq Qamalğan eldi mөndyrdej çaаqan oqtu көzdej qajta ajdaojanbña çurt сьdajıt.

MAQSYT — Mьna qьzbq!

BEKTUR — Qьzbq dep qojot. Tuv, wetiң çoq eken Maqsyт!

ALıMBAJ — Bektur! (*Bektur aqьrja qarajta wawьp ketet*).

ISKENDER — Alımbaj, mьnabu kişі senin eşiginde çyryp qarьdb ele, bir mingic weryyğө çarawastьrьb: var Qabıl Alımbajdın çıbqьsьnna wırden mingic qar-mar wer.

QABİL — Çyryyө. (*Eercip wawьsaf*).

KEMPIR — Ucuң uzarsьn qawьlajьn;

ALıMBAJ — (*Qawьlqa*) Toqtoojın murdunan көркөн aqmaq!

QABİL — Emne?

ISKENDER — Bara wer Qabıl. (*Alımbaj Iskenderdi tikireje qarajт. Bul ucırda Zulajqa Iskenderdi көz toqtotup qarajт. Iskender münü wajqap qalat. Qabıl aбысқа kempirdi eercitip сьоыр ketet*).

ALıMBAJ — It yjyr wolso çolsorsqo yret. El wuzar it, tizgininđi tart!

ISKENDER — (*Uncuqraj aqbraja qarajtta ardenkesinin zamagyn tartyp Alymbajdy atyp taštajf*)
çolbors imiş!..

MAMBET — Aqmaq (*Demitet. Birөө Mamsetti torop çaqalaj tyšet*).

MAQSYT — Qoj Mambet balam, çyr! Çyrgyn, көс эмне boldu.

ISKENDER — Barqyla көсүңөргө, qalojanın kezeğinde syjšöşöraz.

MAQSYT — Acuñdu tøj, Iskender balam, biz ketelik (*çöqöp ketişet*).

YNDÖR — Çojnu tylky-bal tilin salat.

BEKTUR — (*Dyrysyn kəzynən alıp*) Iskender, qaqylajın valdarım, qara batqaqtan berki qara çoldun boju can topoloç tyşyp qaldy. El qara taandaj volup tøj tajana berdi, nul emne degen şumduq. (*Bul ucırda Qaşyl qajta kelet*).

ISKENDER — Qaşyl, çyrgyle qurdaştar biz varıp çöşnu torop turalıq, көс uzap ketsin.

(*Iskender çigitteri menen çöşöp ketet. Bektur başlap el qalışat*).

QARBMŞAQ — Qaşyp qalojan qalıñ qırğöz çurtuna,
Bir çaratqan özy medet etse eken.
Ucıravaj qatın, bala qırğöşöña,
Aldıñq көс aşını aşyp ketse eken.

BEKTUR — Çyrgyn emi altır çaqqa ketelik,
Çyrgyn emi көcty quup çetelik.
Qırılbasın qatın bala qalıñ çurt,
Çyrgyn emi көcty uzatıp ketelik.
(*çöqöp ketişet*).

BARDÖŞ — (*Çaşыр bşыq-köldy set alıp*)
Tuulup өskөн көң bşыq Kөл qaldıñbı?
dıñbı?

Zaman cirkin qaarñda sen aldıñbı,
Kөң Ala Too mınca nege tomsordıñ.
Boorındaş elindi sen tandıñbı?

Qordıq-zordıq zombuluqqa көнө
alsaj,

Topuraq vujrup өз boorında өлө
alsaj,

Oqqo ucır өlgөндөrdy çaşыр,
Çaj varaqat urmat qılıp көмө alsaj.

Biz çenedyk typ көтөрө qıtajöja,
Qoş bşыq Kөл, qoş Ala Too өskөн çer,
Aldıñdaş өmyr çolu qarañş,
Qandaj kыngө ucıraşat qalıñ el.

Qoş өskөн çer qasijetty bşыq Kөл,
Qoş qarçöşaj qoşqun çajıq sarı
ter.

Qoş calqajöjan berekelyy Ala Too,
Qoş vardöşöñd qacqöndardın alın
kөр.

(*İskenderler atışır kiret. Bir topqo cejin atışır turat. İskender çaradar volot.*)

QABBŁ — İskender darmanıñ qandaj?.

ISKENDER — Bar, bara ber Qabbł. Eptep artıardan vararmın.

QABBŁ — Senl erttyn ortosuna taştap qantıp ketemin İskender!

ISKENDER — Bar, bara ber. Ekөөүz birdej majıp bolıojıu, el qantet...

QABBŁ — Qoş İskender!... Aman qalsaq (*өыыур çөнөј sererde İskender şalaq etip çыqlat*). Qudaj ajı., qajran azamat. (*Çықыр çөнөп ketet*). Ofitser, rotmistir, Qasımбай kiret).

OFITSER — Erkindik! erkindik almaqçы voluşqan, Erkindiktin elesi. Kөrdүңөрү Qasımбай, çurtuna qandaj erkindik verdik.

QASımBAJ — Da!.. Bularoја uşul kerek volucu. Kimge qarap yrөryn bilsegen it uşul bizdin çыројыdar da. Anan çыројыdın biz өndөngөн aq padşahoја çan dill menen berilip iştengen azamattar da var emespi!

OFITSER — (*Antqorsup*) Qasımбай! (*Qөrlöqan eldi aralar başыр qылысın suurup saјoјlap, çараñ mыltыqты алыр көрүр, şıldыңdar kylyp varыр tomsoro tyşыр*) erkindikti daşы çoluңaroја qarmatam ittis baldar! Gospodin rotmistir! Soldattarıñdy алыр aldыңqо çaqçыndardын artыnan çөнөгүн. Qatın. wala deseј, bir daşы tiryu çan qaltөrbaj çырыр, erkindik talaşuunın maanisin tyşyndyryğın. Maldarın qajta ajdar bizdin ystywyzge keigin. Biz Balыqçыda wolosuz. Anan bizge bir addelenija asker taştayыз.

ROTMISTIR — Sizdin uluu urmatıñыzoја wardөyoјdy

orundalat. (*Bul ucurda 9 soldat tizilip turaj*) Eskadron meni eercip tasqaq menen çaqçыndardын artыnan arş!

OFITSER — Мына çigit, Rossıjanın мындај çыраan wykytynөн çара çыројыз, Evropaın men menşingen polkovnikter! çoroçolowojıu... (*Girgorij kiret*) Oј, it! Sen emne tizilејsin?

GIRGORIJ — Tizilејim. Erk talaşqan eldi meelep oq atuunu qaalawajm.

OFITSER — Emne! adil çigit, daşы aјtçы emne dedin!..

GIRGORIJ — Erk talaşqan eldi meelep oq ata alsajm dedim.

OFITSER — Oşondoјıu!.. (*soldattarqа*) Smlrno! Ata çurtun, taqты satыр, анын improtorıñq orundawoјan itti meelegile. Atqыla!

GIRGORIJ — Atqыla, atыр taştoјыla. Cirkın erkindik çыmbatqa turmaq wolduñ oјo!.. (*soldattar atpaj mыltыqtарын qalyсына keltiret*).

OFITSER — Oqşooçon itter, көсетөm silerge! (*өзы tapancасын suurup atmaqçы bolup çatqanda soldattardын icinen birөө ofitserdi atыр taştajt*).

GIRGORIJ — Qurdaştar!.. çoldoştor... bras çacanоја cejin ofitserlerdin çetelegenine көнөөүz... çыrgыle, өз çoluwuzdu tabaыz...

ISKENDER — Tyşымby, emne, çөөlydymby? azыр oјana bir top adam çarımda çын adıldiktin kevin aјtыр turuştu. Мына bul şorduу Aşым tura! Şorduunın çaroјan ata, enesi, syjğөн çары, çарçaş erkek balасынын kyny emne woldu eken... Bul Kerim oјo! Мына bul çatqan Sultanбы! (*Barыр başын көтөрыр oturup qalat*). Cirkın çaş өмыr, bul qandaj çоруq w olup ketti, çазыq

сыз қырылған ел.. (Tura kelip) El... Bul қырылған елдің
ісінде vajlardan varъъ? Birt da çoq. Kedej.. Kedej...
Alsъъ kedej! Kъcsyz kedej... (Oturup qalat da, sir
azdan kijin salmaq menen turup tegeregin çana
ырааqqи qarар, salmaq menen):

Azuularың arqajтыр,
At ыlygy too boldu,
Muruttарың serwejtip,
Er ыlygy too boldu. Dep соң qazatta

Манасчылар ыраоосу ele...

KӨŞӨCӨ

III SYRӨT

(Qырылғъ soodasъ)

Qcej — Funun qoroosu. Qatъn, wala aralaş qatъn qырылғъ.
Aldыңқы planda Iskender, Bektur, Qawылдар. Bardыqың oot
çyk wasqanda].

BEKTUR — Dolu Muzart quzojundap,
Kyzgy kirgen caqъ eken,
Emgekten qacsaң dөngөkke,
Şorduу eldin waqъ eken...

* *

Quup kelgen soldattar,
Çaadығыр oqtu çamadъ.
Çyреgy war azamat,
Oşondo lşke çaradъ.

* *

ISKENDER — Aqылдан el ыaştъwъ,
Muzartta ыoғыр çattъwъ.
Aldыdan torop cerikter
Açaldыñ otun cactъwъ.
Menin qarоjan ata enem,
Oşondo qaza tartъwъ awa.

BEKTUR — Beşigi menen wala aqtъ,
Unlasъ menen dan aqtъ,
Oşondoј wолup al kyny,
Muzartta qocqul qan aqtъ.

* * *
Senn qarajan ata enen,
Elge aralaş kele atqan,
Emne boldu bilædim,
Cъqraj qaldı Muzarttan.

* * *
NASIP — Bul qandaj mejrimı çoq sup. sur
zaman,
Bul qandaj munda çyryp çetenı açal,
Biri qul, birisiz kyn bolup çyryp.
Çaş aqraj közyvyzden aqıavı qan?..

* * *
ÇALPB — Qajran el belcesinen vatıp qanoja,
It, quşqa çem bolosu aşuularda.
Tekeste, Aqsuu, Turpan, Aqıjazda,
Tilemci bolobuzbu qajroı zarda.

* * *
+ // Bu qandaj mañdajdan şor arılsadı,
+ // Bu qandaj dap daana çol tabılsadı.
+ // Bu qandaj mejrimisizdik toqtobodu,
+ // Muñqanojan şorduu eldin zarı-
oıanı?..

ISKENDER — Zordıqqa mñnea cъdadıq,
+ // Daşq qajrat qılalıq.
+ // Qajrattan çurtum qajrattan,
+ // Daşq qajrat qılalıq...

* * *
Kөөдөндөн çan cъqqanca,
Suuq көr alıp qbsqanca;

Boj tireşip turalıq,
Qajrattan çurt, qajrat qıl.

* * *
(Maqsytter kiret)

MAQSYT — I, baldar çaqşı turasñnarıvı?

ISKENDER — (Kekeçlep) Көр бары, сонун!

MAQSYT — Al emne degen kevin? Çaqında bul
çerge kelgen qıroıbardarğa meni boluş qılıp şajlaştı.

ISKENDER — Çaqşı qılıptır!

MAQSYT — (Iskenderdi aqıraja qarajt) Bizge çer,
suu bergile dedik ele, Qulçanıñ şañıjası arı oılonup,
berı oılonup olturup, bul tuuralı ruqsat surap Yrym-
cyge kişi çıberdi.

ISKENDER — Çoq көр. Maqsyt boluş bolsoñ bol-
qondursun, anan bul çerden çer, suu alıp berem dep //
vaştı ajlandırvası!

YN — Boluş boıın tapsa, alsa alıp berer...

QABBŁ — Bul çerdeğiler tim ele çer - suusun bere
qojmoq vele.

NASIP — Çer, suu bergende ele tñnc ooqat qılı-
ruucu Maqsytterıvı?.. //

MAQSYT — Boldı!

NASIP — Zekıve; senden qorqo turajan çerim çoq,
alar çalqıvız balamdı ecaq alıp çutqansın...

MAQSYT — (Aqıraja qarajt) Azır çoop kelgence
epter ooqat qılqanıñar on, men oşonu oılonup bul
çerdeğı bir qur vaıvacalar menen syjleştım.

YNDÖR — I...

MAQSYT — Siler kyndykke qızmat qılıp tura
turoıla.

ISKENDER — Al qəzmat aqə qandaj volot eken?

MAQSYT — Qandaj volmoq ele, eptep tursanaq
volbodubul!

ISKENDER — Çaqş adildik eken!

MAQSYT — Iskender!... (*Iskender teskeri vasbər ketet*) Bektur, Iskender vaş volup altoq bul çerde qaloqla, qaloqlanbər Mamvetti eercip varoqla, velyş-tyrup varbərardə orundatat. Varoqla emi uruşta turuş çoq. (*El dyrsyp qozqolo vaştajt*).

QABBŁ — Ec qandaj qəzmat aqəsbz, bir səndəbrəm nan ucyn erteden qara kecke qəzmat qəlbər vergile degenin ec qandaj adildikke çatvajtqo dejm.

MAQSYT — Balam sen avajlap syjləgyn.

ISKENDER — Çarajt çurt ajla varvb, azbrnca işter turalbq, kijnkisin koryşorvuz!.

MAMBET — Qara vatqarqatəb Almbvajdbn əlymyn unutup qojəqonbu?

ISKENDER — Unuta elekmin qurdaş Mamvet, sbrtanəb ekəonyn kek ala turoqan kynynər çetti.

MAQSYT — Boldu emi, var Mamvet bulardə orundastbr.

MAMBET — Çyrgylə. (*El cisurup çəqat. Bektur, Iskender, Qabyl daqəb birəə çana eki ajal qalat*).

MAQSYT — Silerdi bul çerge velyp qaloqandaqəb maqsatəm atandə əltyrgəngə enəndi ver degen blaqap var, qancaləbq maqə çamandəbq qəlsaqar da men silerge çaqşləbq qələjbn dedim. Bul Ucej-fu ake volso kəzdəj kışi. Siler uşul kışiniknde iştegile.

ISKENDER — Qəzmat aqəsbz emne volot eken?

UCEJ-FU — bras azbrtan acəp syjləşyp qojuş kerek. Maqəan bir eki qəna kışi kerek ele, Maqsynt akem

ajtəp qaloqandan kışin varbərardə alajbn der uvada qəlbər qojdum. Azbr çən qəna iştej vergile, kijncerek qəzmatənarəqə çaraşə aqə tələjm.

BEKTUR — Artə qajbrllu volso voluptur. (*Iskender qatnu yşkyret, tıştan qbtaj, uşqurlar kirip kelet*).

LITUN-CAN — Ucej-fu ake, bul emne qordubq! Biz qajşv çeribizden çazdbq.

EKINCISI — Bizdi qəzmatdan cəndap ele voşottu-
qızbu?

UCEJ-FU — Oluraqəvəvəqəbn, anə ver, munu ver, çumuş oot, aqəmdə kəvəjt der adamdbn vaşbn ajlandərasənar da oturasənar. Varoqla emi. Tilegen çerden aqəbardə kəvəjtyrup aloqla. Siler carqan ketməndi, mənə bularda cavat. Silerge vərəgəndi bularəqə vərəsem, soovu tjet. Kışinin vaşbn kəp ootupraj kete vergile. Qolu çolunar voş. Emese stler tijaq. — vəjaq-
tan qam sanavaj iştej vergile. Çyrgynuz Maqsynt ake.

LITUN-CAN — Cəvəqəqənanəqə çaraşə aqəvbzdb tələ!

UCEJ-FU — Qandaj aqə?

LITUN-CAN — Bilvəj qaldəqəvb! Necən çyldan vəri ketməniqdi carptəq, qəb degen çumuşundə qəldəbq. Uvaldan qorqonə volə, tələgyn aqəvbzdb.

UCEJ-FU — Bərvədim, qolunə çetkən çerden varbər aloqla.

MAQSYT — Oşondəj volsun emi valdar. Ucej-fu ake volso emi stlerdin aqəbardə çəvəs (*vasəşat*).

LITUN-CAN — Məndan çardam voləvjt. Məndan qəloqan ymyt quru uvəra. (*Iskenderlerge*) Mənakəj vızdin kərgən kynvbyz...

ISKENDER — bras qurdaş, qajda volso kədəjlerdim kərgən kynv uşul.

LITUN-CAN — Silerdi bul oq qılsajıt.

UCEJ-FU — Tart eşek, (*Malajlar cıqır ketişet.*
Eşikten qıncıstaqan un, çeteleşip avışqa, kempir,
çanında vojqo çetken qız bar, kirışet. Iskenderler
munun Zulajqalar ekenin taanıjt).

ABŞQA — Ajlanajın vajvasa, ulaqanda çyğır qız-
matıñdı qılsır, çuındıñdu içir çansaqtajıñ. Soor ucın
vizdi daqır qızmatqa alıñız.

UCEJ-FU — Alvajmın avışqa. Sizsiz ele aşır qız-
matker alır qojdım. Çana sizdin qolunuzdan emne
kelet! Başqa birөөгө varıñız (*Iskender yşkyryp vasır*
kelet).

ABŞQA — Ajlanajın vajvasa, andaj qılsanıñız, ölyp
vara çatañız. (*Maqsytke*) ajlanajın valam, soor ucın
bir çardam qıl.

BEKTUR — Şorđu çurt emne volup ketkensin! (*Beh-*
tur yşkyret).

UCEJ-FU — Çoq avışqa, maqı ajaq voşotor emes,
ıştej turojan kışi kerek. Qarınbojı çetip, çeder vy-
tıpsın, senin qolunıñ emne kelet.

MAQSYT — Qajıñ uruqtanıñ?

ABŞQA — Salmakemın. Ajlanajın.

MAQSYT — Bu kışi Baatırqan tazdın elinen eken
qo. (*Ucej-fuqa çandır qızın kersotet).*

UCEJ-FU — Çarajıt! Avışqa, men saqı çardam qı-
lajın. Sen valandıñ bir çejrek çyğery unqı sat.

MAQSYT — Qarınja oşondoq qılajın! Bolnosı özyñ
qantır qızmatqa çarajıñ.

ABŞQA — Balamdın kergın kuny emne volor eken.

MAQSYT — Emne volmoq ele avışqa! Öz yjy — eleñ
teşegı volup çyre beret da.

ISKENDER — Maqsyt, uşul qılbojınar adamgercilk-
ke çat tıñ? Bul qandaj çoruq! (*Maqsyt oluraja qarajıt).*

UCEJ-FU — Emese mejliñ valandıñ satpasañ satpa,
özynđy qızmatqa ala alvajm. (*Basat).*

ABŞQA — Maqul emi ajlanajın (*Kempir vjlap*
çiseret).

UCEJ-FU — Bar Guan-sıua! Barır un tartır ver.
Anan bul çigitterdin qıla turojan işin kersotıp qoj!
(*Zulajqanı kersotıp*) tigi volse vıgıncı valardın çanı-
nda tursun. Birөөне mıqtır tapırır qoj. Çyrynyz
Maqsyt ake, (*cıqır ketişet).*

GUAN SIUA — Çyr avışqa! (*Alar da cıqır ketişet).*

KEMPIR — Ajlanajın çulunım, qantır senden ajır-
lam. (*Qıcaqtır vjlajıt. Zulajqa çulunır cıqat).*

ZULAJQA — Eneke vaj!.. (*Qıcaqtır uñıur vj-*
lap qalışat).

BEKTUR — Aj zamanaj.

ZULAJQANYN ENESI — Qıjqalaqan çyrekty,

Mına qajır, mına mun,
Bytkın vojdı voşotqon,
Qandaj aval mına bul!

* *

QABL — Mına bul turojan qarındaş,
Ömyrdın gyly emespi,
Savaqına dart tyştı,
Emi gyl soolujt emespi.
Qızdarın sattı uşundaj,
Qandaj ajla qılsanıñ.
Qorđuq ötyr varat,
Qantkende emi çıdajıñız.

* *
ÇALPЬ — Burquraşan şorduular,
Burquroodon ne pajda,
Siler menen çeke ele,
Dartь aşьnoşan el qajda?

* *
Tilegine çete alşaj,
Çaş көңyl moşojt eken oşo.
Bytkөн воjdu dart сьтмар,
Çaş ömyr etöt eken oşo.

KEMPIR — Ajlanajьn çurt, valama көz sala
çyre көrgyle!

|| ISKENDER — Şorduular, ыjлаşanda emne сьоғат,
vel ыjлаşыла.

ZULAJQA — Qaşылаjьn eneke,
Qantip menі sattьnar,
Qaşылаjьn eneke,
Qantip menі sattьnar.

* *
Çe men vajquş silerge,
Өгөj velem ajть enem.
Сейрек unоға ыaalanьр,
Satьluucu men velem.

* *
Aq mamandь ajmalar,
Emdtm ele eneke,
Çalоşьzm sen dep ar unaq,
Kelditj ele eneke.

* *
Çoq volovu uşuntip,
Şorduu qьroşьz tuqumu,
(Ataşь ыaşьoşьn көтөрүр кирet)
Ajlanajьn atake
Menin qunum uşuvu?...

* *
Ajlanajьn atake,
Erkeletip ыaqqaньн,
Ajlanajьn eneke
Tyrdylep şuru taqqaньн.

* *
Ajaqь kelip uşundaj,
Bolmoq vele uvaşьm,
Ajtsaңarсь qalajьq
Ajtsaңarсь uşajьn.

KEMPIR — Botosunan ajьльр, qoқuj,
Bozdoşon ingen тьна мен, qəқuj.
Ajlanajьn қulunum, qoқuj,
Bozdop qaloşan votom sen qoқuj!
Emi qantem қulunum, qoқuj,
Mende qandaj ajla var, qoқuj,
Tьryylej senden ajьльр, qoқuj,
Mendej şorduu qajda var, qoқuj!...

* *
ABŞQA — Qaraldьm Zulajqa (qucaqtaşьp ыjлаş qa-
lat, Guan-siua кирet).

GUAN-SIUA — Авьşqa. Oj qьz sendale kecke

əksəj veresinəi, sooda vytyy. Bar çoluna! Unundu alər ket.

KEMPIR — (Zulajqanə qucaqtar uşşur əjlar), qaregim tıryyləj əjrləməmə...

GUAN-SIUA — Boldu emi, qəzəndən əlgən çeri çəq. (Bulqur aşratat, avşşqa, kempir salmaq menen vasər çəqə vətəjt, Zulajqa esi ooqan tyrdə, Enesi qajrlat. Demitir qajta qucaqtaşajən degende, Guan-siua ekəənyn ortosuna tura qalat da, kempirdi tyrtyp çəqarəp çiveref).

ZULAJQA — Əltıryp kei atake, əltıryp ket enekel (Artənan curqajt).

GUAN-SIUA — Toqto, vas ynyndy (Tartəp təştajt, Zulajqa çəqəla turqan volup kele çatqanda Qasıl qucaqtar qalat).

KƏŞƏGƏ.

IV SYRƏT.

Ucej-funun eki qasat yjy. Yjdyn surc çəqənda dykyjgən kolokolyy tal. Munun tıbyndə Ucej-fu, Guan-Siua, Maqsyt, Mamsəttər coq qançədan apijim tartəp çətəşat. Mas. Artəqca Mamsət mas.

UCEJ-FU — Uşundaj volup İskender çəkege çəqan çəjjan dəniz.

MAQSYT — Anə emi bir ajtasəzəzə, eki ajtasəzəzə, Ucej-fu ake menin stzden suraqanəm al itti qandajda volso çəq qıləş kerek.

UCEJ-FU — Qandaj qıləp?

MAQSYT — Qandaj qıləp dər oturavəzəzə, eptər septər arə vərı qıləvəz da!

UCEJ-FU — Çəq, anda vul qıləqanəvəz vardəq dekejlərdin çənəna vətər qarşəlyq kəvəjət. Kərgən allənder əzynyn qıləqanə əz vətəna çətli degendej volsun. Məna uşundaj qıləp çəq qıləş kerek.

MAQSYT — Tuura kər. Anan qandaj qıləp çəq qıləvəz?

UCEJ-FU — (Maanilyy) Anan qandaj qıləp dərən eken dejt.

MAQSYT — Basa, vız vərı qacəp çənərdə Aləmbaj dərən menı menen dos, el eesi, çurt eesi volup qaləjan nır kışını atəp əltıryp saləjan, uşuqə şəjquolop eesəin tavəvəz da?

UCEJ-FU — Çəny vər ləş.

MAQSYT — Andan vərı el topoləq volup vul

2. 9387 Açal orduna.

tuuralu sөz qozqovoј ele cыrgөн elem, mьna emi sanaa tьncьojandan kjiп ajtьp oturam. Iskender— Iskender ele vojdon volso bir topolondu vaštavaј qojvojt. Qamьntraj ciligin caqьs kerek.

UCEJ-FU — Degi ɵzy tьn cigit eken, epter ыqqa kɵncɵ...

MAQSYT — Cоq qoquј, Iskender ыqqa kɵnet dep oјlovoquz. Kɵldɵ el vejpil cātqan ucурda, kynde ca-taq cьojarьp tьncьtraj qoјoqonun. ɵz aјbьna starcьa qьlьp qoјolu desek da tekeri qarap vašьp ketken— Qajьsьnьn vašьn oорutasyz siz...

UCEJ-FU — Bilьejmьn.

MAQSYT — (*Naalsp*) Ucej-fu ake el, cerden azoqan-dan kjiп qancalьq tuura iš qьlьp cātсаньz da kɵzгө kɵryнbɵi, sьzьn ɵtrɵј qalat tura.

UCEJ-FU — Oho... Maqsyт voluš taarьna tyštь velem. Biz daqь kiš kɵrgөн adamdardan volobuz. Siz tuura eskerttiniz. Bekerinen vašьma valaa yjɵ alvajm. Cоq qьlьudан vašьq cara cоq.

MAQSYT — Toqtaqun ake dese, emnege taarь-najьn. vaš ketɵrtпɵј, tolorsuoqun qьrqaь dep oturam da. (*Si-tajxao Zulajqa ekɵɵ kiret.*) Kelintiz vajьlce kelintiz, kyyly demder cыresьzьy.

SI-TAJ-XAO — Cаqьsь cыresьzьy Maqsyт ake, vala caqanьz cаqьsь cātavь. (*Qajta cьqat, Zulajqaqqa*) Birde men ajtmajьnca vilьejьsin. Itrejgen qaraqь arьqta suu ьlaj volup qalьptьr, ɔarьjadan vaгьp suu alьp kel (*Qajra kiret. Zulajqaqqa apkɵc, eki caqanь alьp ca-qьp ketet.*)

MAQSYT — Ajtmaqь qantkeni cātasyz. Өz oоqatqa cьjraј kiš kɵrynet.

UCEJ-FU — Cьnьn ajtsam nike qьjьp vašьn vajlap qoјoјun dep cātam.

SI-TAJ-XAO — Nike-mike qьjьbьvaj ele qoјdum. Bir tentigen qьrɵьzьdьn qьzьn teп qьlьp otura tur vоqan alьm cоq.

UCEJ-FU — I, dɵɵdyrej tyš!

MAQSYT — Ucej-fu akenin ajtqanьnьn cɵny var, cɵ siz cаš nemege oор ketet dep qorqur cātasyzьь?

SI-TAJ-XAO — Ošonu menen qara cerge kirsin, qajьsь men cаlɵьz kiš elem. Ansьz ele Yrymcyde ьlrɵɵ, Kycarda birɵɵ. Yc turpanda ьlrɵɵ var. Emi nar kyndь teп qьlьp otura turoqan alьm cоq.

UCEJ-FU — Ertekt kyny erge tijp ketvejьi, vašьn vajlap qoјup kyn urunup cātuumu vilьejьsinьi esl cоq eselek.

MAQSYT — Tamaša qьlam vajьlce, kyn menen syjьp aloqan cаrdьn ajьrtmasьn qantip tyšьnьejlyk. Emese men vaštьrajьn Ucej-fu ake.

UCEJ-FU — Bajьlce emi kɵp taarьnvaj sandьoьnпan ьlr cāmьv alьp cьqьcь, keregi tijp cātьptьr. Maqsyт akege verip turalь.

SI-TAJ-XAO — Qajьsь cāmьv?

UCEJ-FU — Qajьsь cāmьv volmoq ele, qoluna tijgenin ele alьp cьq da, (*lcki yjgɵ kirip ketišet. Suu alьp Zulajqa kiret.*)

ZULAJQA — Cьндар ele tutqun volup cаš ɵmyr, Suu sepkendej cалp eteal cаš kɵnyl. Bu men vajquš men taalajьsьz emne. Kimder ycyn qandaj kynde eske-mьn?...
* * *

Cirkin dyjne meni munça batırdın,
Cirkin mydөө сейрек unça satıldıм.
Ujalsañың нысаың çоқ қарыңың,
Çaş ömyrdyn qajıǵың, zarıң азырдың...

* *

Men qarıptı izder alcuu çоқ beken,
Meni zardan qutqaruucu çоқ beken,
Çaş ömyrdyn tyşer çerl çоқ beken?...

* *

(Tamtañdar Mameet Zulajqanıñ közděj nasat. Zulajqa cocır eşikke cыǵыр ketet. Maqsyt, Ucej-fu cыǵat.)

MAQSYT — Toñduq bsaqaaly manaptada bir yc
tört but arlım var dejt. Anı da epter көрөүz.
(Çatıñың алыр) on çың arlım dejsiz oordıuı uşunca-
lyq arlım таар versen ele bolsodıuı (kylot).

UCEJ-FU — Boluptur, voluptur. Oj ajtmaqсы sen
Maqsyt akenin waşın quttuqtıoço qatıñ. Bul çerge
kelgen qırqızdaroja woluş bolsodıuı.

SI-TAJ-XAO — Bolsun, wolsun. . Sej Maqsyt akeden
qacmaq vele. (Cыǵыр ketişet. Si-tajxao çalıǵыз.) Bere-
kelyu qudajımdıñ özy werip turoǵanıñ qara. Uşul kezde
birден qırqız malaj kytpeǵen Qulçanıñ wajı, wajwa-
cası var woldu beken... (özgoryp) setirejgen öly-
gıñdy көröjyn bir çaqqa çumşasa kecke ele çatır
alat. Zulajqa, ee Zulajqa!

ZULAJQA — Ja!

SI-TAJ-XAO — I-ja dejt! (Zulajqa kiret)

Aram seter,
Çyrat neker,

Ulam qajda ketesin?
Minte versen,
Kete versen,
Tyşyme sen çetesin.

ZULAJQA — Oj ara çan,
Oj ara çan
Qajсы sөzın uqradım,
Darbajoa
Arkes a'ır.

Sıuoa var dep çumşıdın.

SI-TAJ-XAO — Qırqız degen,
Armaq belem,
Qolunan iş kelwergen,
(urat)

Barıñың wejmaq,
Qalıñ ооqat,
Yjdyn icin çıjıstır.
(cыǵыр ketet).

ZULAJQA — Ömyrdyn aj kyny,
Batqanсы деп qorqomın,
Çyrökke usun açdar,
Cacqanсы деп qorqomın.

* *

Emgek menen көz acqan,
Qırqızda waldar wılcu ele.
Kөrgөnde көönym qubanıң,
Qupuluma tolcu ele.

* *

Cirkin ymyt nege sen,
Ercitesin көñıldy.

Cirkin qajorь nege sen,
Qubaitasъn  nymdy.
(so op ketet)

* *

Turmu  nege qatuusun,
Nege m nca acuusun?
Cirkin  an qandaj tattuusun?
(E ikten Iskender kirip kelet)

ISKENDER —  aq b b b ?

ZULAJQA — Ja!

ISKENDER — Qoj kejt e Zulajqa.
 a  keзде  a b q bolcu emes;
Ar bir i te ancab q,
Oqustuq bolboj qojcu emes.

* *

Qalb n  ordon qutulsajt,
Er  igt  elin  ajlavaj.
Tolqun so up ketpejst,
Kemeni qojso ajdavaj...

ZULAJQA — Ajtc  Iskender se enin,
Qajorьda daj m kelem n.

ISKENDER — Bul  erden qac p Zulajqa,
A saq dejm turmu  keze n?

ZULAJQA — Tere  ordon  o arsan,
Qantip maqul devesm n.
Muz a uular a saqta,
 bdajm n q j n devesm n...

ISKENDER — Zulajqa kelci  ert... Ymyt, ymyt
cirkin kyctyy... Qac p  ara  atqan  olubuzda qolo o

 y sek emne bolobuz!.. Mingen kementz talqalan p,
dar jan n teren tyvyn  c kk nyvuz!... Ej, cirkin sanaa
  elytr cy... Zulajqa qajrat,  alo b z o ana qajrat q lsaq
qutula  lavb z. bo b kele qalsa ele qacavb z... (Salmaq-
tuu tyrd , albsqa albsqa qarap, ek   qol qarma b p
aldb qa eki yc qajrattuu qadam attajt.)

ZULAJQA } — Ubada q b p bul  erden,
ISKENDER } —   ndap ele biz qacsaq,

Qandaj  aq b  emespi,
Turmu tun  olun biz tapsaq!

K     

V SYRÖT

Ucej-tunun yjynun bir çaqında duval qurup çatqan el. Bir
malaj taşır, bir daqır virdemelerdi qurup çatat. Iskender
Qaşyl, Bektur altinci planda.

ÇALPŦ — Køl netinde çyrgende,
Suu suqarır, çer çartıq.
Mal qajtarıq, kən qujduq.
Çe orıq orup çan vaqtıq.
Qara çandı qarc urduq.
Qana anda ne tartın?

* *

Kynde ıloo vergin dep.
Çasool kelip savadı.
Bylœdey volup çonubuz.
Çonubuz qan taladı.
Çyregyvyz zil volup,
Çyregyvyz qanadı.

* *

Kekyrœkke kek toldu.
Çıdasadıq zamanıq
Çıdasadıq attandıq,
Çan kygyzgen avalıq.
Qarş vırır caldırdıq.
Kycy tolojon qamanıq.

Teñ kele alıaj duşmanıq.
Çerden qaçtıq qarçaldıq.
Ölygyvyz kömylœej.
Tilemci volup sandaldıq.
Bir sındırm nan ycun,
Mına mintip tam saldıq.

ISKENDER — Bul çerde daqır tıncıq çoq.
Qajra kelge keteli.
Eger maqul volsonor.
Køl qajdasın deşeli...
Çacılsa da qajran el,
Al çer œsyр engen çer.

BEKTUR — Kelge qajta ketyge ne çetsin valdar,
„bıq-køl çer soorusu, vıqıa çer çetesi, valdar bıq-
kœlden ketpegile“ degen emespi Qalboqul daanışman.
Attın aj desenci.. (Maqsyt, Mambet kiret).

MAQSYT — Iş ilgeri valdar... Bul emne qıbr-
çatasınar?

BEKTUR — Taş too vuzup çatasız..

MAQSYT — Oo; qajran kœzölym, mœqtılap turup
bir tam saldırm alajın dep çatqan eken oıo.

ISKENDER — Kœzölynyz œsentip, beker malajlarıq
mœqtap turup, taştan aq saraj saldırm alajın dep çatat.

MAQSYT — Beker malaj degen emnesi?

ISKENDER — Biz beker malaj emegende emnesiz.

MAMBET — Ajtır oturoğanın kœrdyñy? (Iskender
aqbraja qarajf).

MAQSYT — Astarıulda! Menin silerge kelgendei

maqsatım bul: aranızda qajta kəlgə ketəviz dep çy
gənyəgər var kərynet.

MAMBET — Bolso ele, anı vaxtaoan Iskender
lotta. Anın ajaqı səj taap turoan kynı volmoq

QABBŁ — Qara eckige çan qajıqı, qasarıoıa
qajıqı.

MAQSYT — Boldu mırza!

QABBŁ — Boldum!

MAQSYT — Kəlgə vaxtaoanıqar menen etegıner
volsojt. Orustar eki çaat volup uruşur çatat. Qas
qaloan qıroıydzardın eki çaqı teq ele qırbır çatı
tır. Narın, Atvaxı, Ançıjan, Alaj daıqı, kəl vooru
daıqı yrkəj qaloan qıroıydzar typ ketərə Qasqı
Turpanıa qasır kirip kettıtr. Uşuntıy qan kyı
çatqan çerge qantıp vaxtaoan volot?

YN — Qarəraj zaman cəndap ele vuzuloan eken
ISKENDER — Al qıroıydzar bır çaqına kirip ala
çanı çoq veken.

MAMBET — Oosa eki çaqı teq ele Iskender
qacan kelet dep kytyt turat dejt.

ISKENDER — Səzdy bilgenge ajt. Emneni aj
kəpşep oturasın?

BEKTUR — A, orustar vaj kedej volup uruş
kedejler çenip, padışa taqtan tısyptır degen emne k

MAQSYT — Çoqtu syjler emne qılasın Bek
Padışa emne „me“ dep ele taqınan tısyptır vax
vele. Iskender sen ojdu, toonu syjler eldin vaj
ajlandırta. Eldin usalına qalsaqın. Çyrseñ öz çol
menen çyrgın. Yrımcıyden qasar kytyt oturasın. Q
oç çaqına alsa çer suu alıp qalarız. Ketemın
usara volsoj, tınc oqatınardı qılbır tura vergile.

ISKENDER — Tınc oqatınız qajıqı. Eldin usalına
qalsa dejsin. Eldi çonunan satıp çyrgen sen qalsa
qanda men qalamız. Ketsek, qojsoq əzybyz vılevis.
Çanı aslıoan elge kəp syjkənə vax!

BEKTUR — E, vaxlam Iskender, uşunu menen daıqı
kışi qaçıldışır oturasın, vaxıqı ele Maqsyt uşul
emespi.

MAQSYT — Çyr Mambet. (çəqıp ketışet).

QABBŁ — Qara vaxtaoan ele Alımbaj menen vırgə
çarşırıp taştavaj!

ISKENDER — Qar desenci. (Guan-sina kiret).

ISKENDER — Təgyn çerden ert çəpajıt,
Çaqınlıq qanşaar uşuldu.
Keteli çurtum vəl vajlap
Qajratsız adam uşuldu.

* *

XOR — Alp uruşur ar qacan
Maqsyt menen çyrbəyız,
Tıncıq izdep kelsek da
Artdı qajra mydəuyız.

* *

Taş uratır, taş çaqıqı,
Çyrsek daıqı çan vaxıqı:
Qutulsadıq Maqsytten
Çyrgyle kəlgə qajtalıq.

GUAN—SIUA — Bul emne degen turuş!

ISKENDER — Bul turuş degen turuş! Kərsəj tura
oç çaqına?

QABBŁ — Bır çaqınan uşunuqu etty.

GUAN-SIUA - Atoqanbardb aqtar itsebesinera
aram tamaqtar.

ISKENDER — Çöny çoq, opurandava Guan-siua
qurdaş!

GUAN-SIUA — Emne! (*demitip sarat*).

ISKENDER — Bar, çöny menen başqarsan... (*aq
rın tyrtet*).

GUAN-SIUA — Məna saa çöny menen başqar
(*caap çitəret*).

ISKENDER — İstəsesek mənavu kirpicti kim qujda
bul duvaldı kim kəterdy. Senden kelgendi bir çöni
kərdym. Bar istəsej çatat dep ajtər var. (*tyrt
çəqarat*).

GUAN-SIUA — Oj, sen qajdan çəqqan olujasın.

ISKENDER — Bar, var dejm. (*Daqə tyrtyp çəq
rat*).

GUAN-SIUA — Uşul saəja birdi qəla albasam
Guan-siua atəm əcsyn. (*çəqəp ketet*).

ISKENDER — Bar oşontkin. Bul emne degen t
ləj, qajda vut şiltesəz tuzaqqa vərər illinesin, qaj
vət alsəñ aldənda qazəluu or... Qajənbə ajtajəb, B
tur qarəja...

BEKTUR — Uşajəm qəla vələm. Saərdəb tyvy s
altəb. Kelgile eml... (*iştej baştaşat*).

ISKENDER — Bul çerden sizge tənctəq çoq. E
çaqtan əzdi terləzdi sərbər çatət. Çurt qana em
dejsinə...

YNDƏR — Ketəbz.

— Ələk da kəlgə vərər ələly...

— Zaman qandaj volor əken.

QABBL — Zaman qandaj vəlmoq ele.

ISKENDER — Zamandə vərə kərəsyz da... (*oozun
çəjəp alqəca ele toştan Zulajqanəb uny çəqat*).

ZULAJQA — Iskender!.. Iskender!.. (*əqy qumsarəp
ketken. Iskender tosup qarməj qalat*).

ISKENDER — Emne völdu... Emne əqyn vuzulup
ketken?

ZULAJQA — Maqsyt menen Ucej-fu seni əltyrəvyz
dep çatəşat. (*Iskender əzgərylə tyşət*).

YNDƏR — Əltyrəvyz dep...

ZULAJQA — Oova, men aqərbəb tənəşasam çonunan
qajəş ələş kerek, vājəş kerek dep syjəşəp çatəşəptər.
Azər ele Guan-siua vərde ele. daqə alda nemelər
ajtər çatəşat.

ISKENDER — Qana vuəja emne dejsinə?..

BEKTUR — Əlgəndəb qətoqanəvəzde Maqsyt çoəju
qərbəp çivərsin. Bu qorduşuna kəne əlvəjəz.

ISKENDER — Cəvəttəp ucqan qəran quş.

Qanətəb menen ucrajəb.

Qanətəb taləp vərə atsa.

Qujruəju menen qonvojəbu.

Maqsyt ojləp tartaqər,

Qanətsəz dese çoq aqıl.

Qanətəm silər turoqanda,

Təlvəsmən ələş ucarmən.

Bilegim silər turoqanda,

Qaqşaldəb toosun vuzarmən.

Aqəlm çetse ələrmən.

Azəvəm çetse kərərmən.

BEKTUR — Çarəm çan vəolup çyrgəndə,
Eldən, çurttan aqərap.

Kökəj kesti bul Maqsyt
Çyrsek daqy alsyrap...

* *

Açydar menen arbaşqan,
Biz ycyn taalaj talaşqan,
Iskender uşul emespi,
Qarılıu menen qarmaşqan.

* *

Qajda bolso bir ölym,
Qajra kəlgə ketebiz.
Iskenderden ajrılıp,
Ne muratqa çetebiz...

ÇALPY — Qajda bolso bir ölym,
Qajra kəlgə ketebiz.
Iskenderden ajrılıp,
Ne muratqa çetebiz.

*(Çumuştı taştap çabla basışat. Aldılarınan Maqsyt
Ucej-fu, Guan-siua, Mamset daqy eki saqsafta
ujqur çigitter çeqat).*

UCEJ-FU — (Zulajqanə vajqap) Zulajqal Bas! Guan-siua (Zulajqatqa çansajt).

ZULAJQA — Iskender! (Ucej-fu özy qoşo bolı Guan-siua açyratıp beret. Alıp çeqyap ketet).

MAQSYT — Iskender çyq wert!

BEKTUR — Emne qılassın, Iskender çyqrajt.

MAQSYT — Iskender çyq degende çyq arıt çan bolot.

ISKENDER — Tim ele qojunuz qarəja, eki öly

dynkeregi çoq, men ele çeke ölejyn. (*şölynyr çeqyap*)
Qana qyların emne, ataçдын qunu var vele mende.
MAQSYT — Eldi azoşroqandöşyn, qara vatqatqatqy
Alımbajдын ölymy, Ucej-fu akemdin çigitin urojan-
döşyn, qala berse aq malına satıp alqan qyzyñ vuz-
oqandöşyn saa kicine qana ajyap eken da. (*çigitterdi
çansajt*).

ISKENDER — Oşondo Alımbaj meñen birge seni
qoşo çajlavoşan men aqmaq. (*Demitet*).

MAQSYT — Qarmaşyla itti (*Çigitter tozup qar-
maşat. Iskender bir top soj bersejt. Biroq keptep vaj-
lap çiseret*).

ISKENDER — Kedej çazy qandaj aqya vergen ças
elen, kedej qanə qandaj vergen qan elen... Bektur qar-
əja, Qavyl... (*çeqyap vara çatqanda*) çurt!.. (*alıp
çeqyap ketet*).

MAQSYT — Bektur şyrttanyn qolojo tyşty! (*şart
qojup çeqyap ketet*).

BEKTUR — (*Salmaq menen*) bras, şyrtanyn çyqolojo
tyşty!..

KƏŞƏGƏ

VI SYRƏT

Boz tikendyy asyq talaa. Çoldun qoşulğan çeri. Qalıñ mırzə, mamıya vəjlar qoşqon Iskender. Qojuu tıñctıq. Iskender cireler çan talasyp oturuuqa araket qılyp çatat.

LITUN-CAN — (*Kirip, tañırqar, avajlar qarur turup taanbıt.*) Emne volup qaloqansın?.. Men sen taanyp turam.

ISKENDER — Men daqı sizdi bir kerdym ele.

LITUN-CAN — Bras kergensyn. Emne ucyn mındaj?

ISKENDER — Ej, qurdaş, qajsınyn vaşyn oort tasın ..

LITUN CAN — Degl ajtcı.

ISKENDER — Men özumdyn çana vaşqalardıñ er kindigin talaştım. Ajaqı kelip uşul azar mamısyn da turam.

LITUN-CAN — Ucej-fu şermendeciligin qıloqan eken ee.

ISKENDER — Ucej-fu, çoq! siz Ucej-funu qajda taanbısz?

LITUN-CAN — Men murun Ucej-funun malajı volo cumun. Meni çoldoştorum menen quup çıberip şerdi alıadı bele.

ISKENDER — I... i... Bajaqı aqı doolajıñar dep quup çıbergen malajlarñnan ekensin oq?

LITUN-CAN — Oova, oova, oşolordonmun. Oşol don veri ar qajsı çerde kyndykkə çumuş qılyp, çat

vaşqı çyrem. Mıña vul çerde bir moldonun mectin oñdor, kirpicin qujup versem, aqımdı toluq vervej qojdu. Aqsaqaldın aldına arızdanıp vara çatqanım.

ISKENDER — Ej, qurdaş şorduu kedejler daqı dalaıdı kereer.

LITUN-CAN — Degl emne qılayın dep oşlojsun?

ISKENDER — Emne qılam. Emnege menin kucym çetkeni turat.

LITUN-CAN — Çaqın qajrıñşaarıñız çoq bele?

ISKENDER — Çaloqız bir tuoqanım var, al daqı kelde qaloqan. Ölyuuy, tıruuyı dajın çoq... (*çaşır ketet*).

LITUN-CAN — Alda vecara aaj ee...

ISKENDER — Daqı özümə oqşoqon bir top kedejler var. Bolıonu menen alardıñ qolunan emne kelet!..

LITUN-CAN — Ertip voşonup qacvajsınab?

ISKENDER — Oşol ojumda var, biroq qantıp?.. (*oşlonup ketet*).

LITUN-CAN — Qantıp?... qajtarab?

ISKENDER — Qajtarat, biroq voşonuuqa volor ele. (*tıñctıq*) Çaqıñboqıñızdı unıtrajın varıp uşul alımdı çoldoşturuma bilgizvejsizai?..

LITUN-CAN — Bilgizejn, bilgizejn, ajta turoqan sezyñ volso ajt.

ISKENDER — Emne ajta turoqan sez volsun. Uşul avalımdı ajtsañ özlery bilşer. Qurdaş, tandıjım qurıq ulyp varatam, qocuştap volso da bir suu çutquzup ketiniz... (*Litun-can çoşır qocuştap suu alıp, kiret. Çup çetip, Iskender anşap çutarında cerik çoqat*).

CERIK — Oj, woorker! (*Litun-can yreşy ucup, suunu tegyp çaltaqtap çoqa beret*). Sen emne ajtqandı uqrajın, (*Urat. Çoşır ketet*),

ISKENDER — (Qojuu tьnьctьqtan kijin)

Ne kьrвody azis vaş,
Neler kelip ketpedi.
Kьzdьn aqьp moncoq qaş,
Emnelerdi kespedi..

Qavaq, qaşьm devesten,
Bardьoьna cьdadьm.
Oşcyudьj emne vьlvьldьjt,
Oşcyudьj omyr cьraoьn..

Çetcyudьj volup tilekke,
Carcavaј taalaj talaştьm.
Baarьna qajrat kьrsөtyp,
Caalbьqvaj aloja varattьm.

Tujaoь vьtyn tulpar çoq,
Qanabь vьtyn şumqar çoq.
Qanattan men da ajьldьm,
Qarcьbьma tьjip oq..

(Qalbьn qajqьbьqa ketet). (Zulajqa voz tikenderdi aralar andan beri myrzьlөrdь aralar cьqat, caccь çajьn qan, çindь volup ketkendeј kesetede).

ZULAJQA — Zaqьm çyryp tumcuqtum,
Çyrgьn salqьn çel qajda?...
Çyrekty mьncьp uу cengel,
Men qarьp çyrem veјrajda...

Mensingen talaa vetinde,
Çatajьn acьq kьr çoqьp

Tьsьne cəgьp ələjьn.
bьnəq Kəldəј kəl çəqьp..

Kyn satarda kьtyrөp,
Bada kelcy çer uşul,
Uј sөlyp alam dep kelip,
Qacalbь degьn çer uşul..

ISKENDER — Albьstan vozdop ьjlaqьn,
Qulaoьbьma yn kelet.
Kerimsel çyryp sьdbьrьm,
O, dyjьnə aj...
Qojuu qajqьbь yn vьret.

Çyrektyн tьsьn quiqalajt,
Qajdan cьqqan yn soldu.
Çazьqsьz daoьbь kimderge
O, dyjьnə aj...
Qandaj qaran kyn soldu...
Zulajqal şorduu emne volup ketkensin..

ZULAJQA — Oqьmьbь, menin tьşymьbь,
Cьn ele senl kөrdymьbь...

ISKENDER — Şorduu...

ZULAJQA — Iskender cьn sensinьi?
Cьn voşonup keldinьi?

ISKENDER — Savьr qьl şorduum toqtoqьn,
Kөrcьy albьndь tordomun...

ZULAJQA — Aj...

ISKENDER — Qoj Zulajqa cocuva!

Qojoqun çanım qatıqva!

ZULAJQA — Qantıp cədap kərdym men,

Qantıp cədap kəndüç sen...

ISKENDER — bras qaruum ketkensijt,

Bel mertinip qalojandaj.

bras çyrek acəşat,

Uu cengel mıqçər alojandaj...

* * *

Çoq Zulajqa cədaşın,

Cədaş kerek varına.

Çalaqajıbq qılasın,

Aqsar turmuş çarına...

* * *

ZULAJQA — Çanənda vırge volomun,

Əlymge vaştı tozomun.

ISKENDER — Ej Zulajqa qantesin...

Kəyür turup alımdı...

Ağ qajınsın vır ajtır,

Qəzətasın qanımdı...

Əzyüz qajrat qılasaq,

Kimder vızdı qoldomoq.

Əzyüz ajvat qılasaq,

Kim vızdı, kimden qoroqomoq.

Ej Zulajqa... bəşəz çerden çavı-

qasın...

Çaloş ojana alıbdıq künge isen-

(Myrzələrdy aralar, temtejgen, tilemci kempir kele çatut. Bul Zulajqanın enesi).

-KEMPIR — Ajlanajın arbaqtar,

Çaloşızın aman var veken.

Qaşıblajın qaraldım,

Var volsə qandaj alda eken.

* * *

Ajlanajın arbaqtar,

Çaloşızdı kərer vekenim.

Qara kəzdən çəş ketpej,

Bejtter völdü vekenim.

* * *

Bir işarat volor dep,

Mazaroça varır tynədy.

Varınan vırdej ajrıbır,

Tilemci volup çyromun.

* * *

(Zulajqa esi ooqandaj. Enesi ekenin taanıf).

ZULAJQA — Enekel...

KEMPIR — Qaraldım tıruu varsıdab!

ISKENDER — Şorduular!

(Maqsyt, Mamsət qatıqların sıjırop cəqat)

MAQSYT — Oj, sen kimsin... (Cerik cəqat)

MAMBET — Zulajqa...

MAQSYT — Zulajqa! (Cırqar varır, aşıratır) dolu

(tyrtıp çiseret, enesi vaqırır cırqajt vül ucırda Bek-

tur, Qaşıl, Litun-can qacqın qırqızdar kirip kelet.

Maqsytterdy tegerektejt. Bir tovu Iskenderdi voşotot.

(Maqsytterdy əltıret).

ISKENDER — Qaşıblajın el, çanım qırman... | +

KƏŞƏGƏ

VII SYRÖT

Kel beti. Arcaıuu boor. Çoqoıu çaqı betke çarına çırqan
malatı. qaraqajlar. Kelgin qırqızdır. Aldınqı planda İskenderler.

BEKTUR — Oroq otur, çer çarqan,
Otun alıp, mal vaqқан,
Baltır et tolup eskony,
Sarqarır tyşek kər tartqan.
Sorso da bizdi taş kene,
Bizge voloşon ata ene,
Kındik çan tögyp esken çer,
Baldar kəz aldında tıgine!

**

ZULAJQANYN

ENESI — Aman kərdym kəl betin,
Kərdymoşo əmyr çın cetin.
Ətyr ketken sur zaman,
Qajrılar emi kəlvestin.

**

Gyldər əmyr syrgylə
Erkin oınop kylygylə,
Orduna çyrək keliptir
Çajdarı baldar çyrgylə.

**

ZULAJQA — Adaşqandar tavışqan,
Kəryşyp qumar çanışqan.
Uşuncağa çetkirgen,
Bar eken bizdin daanışman.
Ajrılsañ da atamdan
Eneke qajta çaşarsañ,
Əmyrgə bergen bereke,
Çyroyalduu eken bul zaman...

**

LITUN-CAN — Baştar çırqan Iskender,
Sajma kilem çeriner...
Kyreşyp taalaj alışqan,
Batır eken eliner...

QABBL — Emcekti birge emişken,
Mydəsy bir ot çyrək.
Musa tosup kele atat,
Bir ujalaş taş tylek...
*(Musa, Girgörlər partizandar
menen kiret)*

ISKENDER — Ujalaşım qaraldım,
Taalajı var aqandın.

MUSA — Amansızdı bir boorum.
Birge kərdyk tañ aldın.

ISKENDER — Tolqur çatqan bəşq — Kəl,
Kərkynə çırqan turvajı,
Ystynde syzgen erdek, qaz,
Erkindər ucqan turrıajı.
Emgekci vaatır qol menen,
Lentn alıp zor menen,
Əzyryn temir sepilin.
Sepilin buzojan tursajı.

4691
107

BAARb — Kysegən erik tañ atqan tura,
Kəjkəltyp çarəq nurun sacqan tura.
Şorduular bədənədəj qorqolovoj,
Şorduular vojdu çazəp vasqan tura.
Kyreşte çeder vəşqan balvan qoldor,
Turmuştun darvazasın acqan tura.

* * *

bsəq — kəl car taravь keñ emespi,
Tyjšykte əsyр əngən çer emespi.
bsəq — kəl kəşylyңky tosup aldın,
Biz termelgen bir vəşik sen emespi.
Qylaңdan erk talaşəp qan təgyşkən.
Blz əңdyu balvan ailek el emespi!

КӨŞӨГӨ.

Çooptuu redaktor Ç. Bəkenəjev
Texniceskij redaktor N. A. Gəjfullin
Çooptuu korrektor İ. Maməkejev

Teryyge 27/VIII 38-ç. berildi. Basuuqa 20/IX 38-ç. qol qojuldu. Qaçaqazдын formatы 70×108. Bir vasma tavaqta 59 400 tamqa. Berdəqь 1³/₄ vasma tavaq. Qығарьzglavlit № Б — 402. Qығарьzmatmas № 167. Narjad № 038. Tiraçь 1125.

Qazan, Mislavskij 9. Tatpoligraf — 1938-ç.

12K

Власть 90 т.
Муравей 40 т.

